

Prefață

Viorel Știrbu, *Marele Sigiliu*
București, Cartea Românească, 1976
XXVIII + 588 pp.

Istoria unui popor cum este al nostru oferă numeroase cazuri de personalități devenite legendare, oameni a căror viață reală a fost multă vreme abia întrevăzută, dincolo de monumentul pe care ei și l-au înălțat singuri sau pe care l-au construit urmașii lor, așadar pierdută dincolo de nimbul legendei care i-a înconjurat. Este o datorie a timpului nostru, de aceea, să ne rescriem istoria adevărată acolo unde legenda, hrănită la origine din solul faptelor autentice, totuși s-a dezvoltat paralel și autonom întrucâtva – uneori în mare măsură –, lăsând necunoscute sau prea puțin explorate coordonate dintre cele mai importante ale profilului lor. Din capul locului, e nevoie să se spună că, în atari cazuri, succesiunea împrejurărilor *autentice*, despuiate de aura construită în jurul și pe baza lor, este adesea mai semnificativă, mai profundă, cu implicații naționale și sociale mai pilduitoare decât chiar basmul țesut cu căldură și admirație. Iar când și o dramă intimă are loc, atunci cu atât mai mult istoria adevărată a trecut pe plan secund, lăsând spațiu mult mai larg legendei.

Situația lui Bălcescu a fost, probabil, cea mai reprezentativă din acest punct de vedere, între toate câte ni le înfățișează istoria noastră modernă. Tragismul sfârșitului său, la vârsta când omul este încă foarte tânăr; refuzul de-a i se permite întoarcerea în țară și faptul că a murit prin străini; înainte de acestea, arestarea sa, la numai 19 ani, și detenția la Mărgineni, unde a contractat boala; neputința sau lipsa dorinței, a preocupării de a-și constitui o familie, poate tocmai din cauza suferinței fizice, de care devenise prea conștient; apoi mucenicia asupra manuscriselor vechi, asupra unuia dintre episoadele cele mai eroice ale trecutului: realizarea unității românilor de către un voievod care a sfârșit tragic – însă cartea rămânând neterminată, din cauza morții premature a autorului însuși; întregul sacrificiu pentru „nația“ lui, pentru idealul revoluției, triumfătoare pentru scurt timp, deci dovedindu-și posibilitatea înfăptuirii, dar înfrântă prin intervenție străină, prin invazie armată – iată o suită de întâmplări care au compus imaginea lui Bălcescu și a dramei sale, dându-i proporții epice. Mitologia creată i-a asociat amintirea cu aceea a unui martir, fără să greșească, dar și fără să acopere întreaga lui uriașă personalitate, în toate direcțiile în care s-a manifestat. A impresionat mai ales dimensiunea *profetului*. Bălcescu a închipuit, multă vreme, în conștiința posterității sale, tipul vizionarului înfrânt, care lasă o moștenire scumpă, ca o datorie de împlinit de către urmași. Însă care bărbat de seamă, din istoria unui popor, nu lasă o moștenire de împlinit sau de păstrat? Care dintre ei nu a fost și un vizionar, în măsura în care a fost un om al timpului său? A fost vreunul care să-și fi realizat în timpul vieții „toate profețiile“, cum le numea un poet (cel mai neîmplinit în latura anticipărilor și care, totuși, a declarat că și-a împlinit toate profețiile politice!)? Despre Cantemir, se poate oricând spune, ca și despre Bălcescu, că a rămas cu mari opere (culturale, politice, sociale) netrecute în faptă, ba încă s-a și sfârșit departe de țară, în care, indiscutabil, nu se putea întoarce, ca și Bălcescu; despre Eminescu, la fel, cine ar îndrăzni să spună că s-a realizat într-un tot? – și doar cu atât, cât a dat în lumină, din multul creat de el, este incontestabil poetul național, iar cercetările recente arată că este și unul dintre marii noștri gânditori sociali! Alecsandri a trăit aproape dublu cât Eminescu și a publicat incomparabil mai mult, a cunoscut o confirmare publică largă în timpul vieții, dar se poate spune despre el că a realizat totul, din ce putea da? – el care abia în ultimii șapte ani de

viață a dat cele mai strălucite capodopere ale artei sale de dramaturg? Nicolae Iorga a scris cât o cultură întreagă, Mihail Sadoveanu a umplut o bibliotecă, dar și-a terminat fiecare dintre ei, oare, opera începută? Și-a încheiat Rebreanu opera? Doar știm câte proiecte au rămas nerealizate la Iorga și Rebreanu, ce romane au rămas începute la Sadoveanu!

Iată, deci, că drama i-a însoțit pe toți aceștia și pe mulți alții, chiar când boala nu le-a ros trupurile, împrumându-le puterea de muncă, sau când străinătatea nu le-a ostenit puterea de a dori și spera, când sfârșitul nu le-a venit prea timpuriu, ca lui Eminescu și Bălcescu. De unde, atunci, această singularizare, această specificitate a dramei lui Bălcescu, deosebită de a tuturor celorlalți? În fond, afară de închisoarea din adolescență și de moartea prin străini, pe Bălcescu – biografic – nu-l deosebește nimic fundamental de Eminescu, însă despre poetul *Luceafărului* nu afirmăm că a fost un martir (nu a fost cruțat nici de boală, nici de lumea prin care a trecut. Ba chiar, Bălcescu a trăit să-și vadă cu ochii visul împlinit: triumful revoluției – pentru scurtă vreme, dar suficient, cât să se valideze ideea că revoluția era o realitate și era posibilă; Eminescu nu a trăit nici măcar un an de guvernare a unei formațiuni politice în care să creadă, după gândul său constituit în perioada gazetăriei. Partidul conservator nu a fost idealul lui Eminescu; în gazeta oficială a acestuia, *Timpul*, el și-a expus numai sistemul propriu – divergent, în structura lui, față de gândirea și de politica social-economică a conservatorilor –, dar nici măcar de prilejul, de satisfacția unei guvernări conservatoare nu a avut parte în viață, după ce s-a format ca filozof social, adică după 1876. Bălcescu îl depășește pe Eminescu în această latură. Și totuși, tragismul legendei lui este încă și mai mare decât al lui Eminescu. El ne-a fost înfățișat, mult timp, ca un om nerealizat, întru totul înfrânt, ca o victimă absolută, deși adevărul, în ceea ce-l privește, se prezintă mult mai complex.

A existat o conștiință tulbură, o stare de spirit, în succesiunea lui Bălcescu, toți am simțit-o, chiar când nu ne-am explicat – sau nu ni s-a explicat – îndestul, cu fapte, că în cazul lui Bălcescu s-a petrecut și o substituie de date, un transfer de semnificații de la o dimensiune a sa către alta, o idealizare ce a echivalat uneori cu o deformare, chiar ascunzând o mistificare.

Manualele școlare nu l-au ignorat niciodată pe Bălcescu, la sfârșitul secolului celălalt, XIX, și la începutul acestuia, XX, dar ne-au învățat că lupta lui, ratată în timpul când el trăia, a triumfat în Unire, în domnia lui Cuza, în România modernă, care s-a construit apoi – dar România modernă de după Cuza, constituită de unii dintre foștii camarazi de la 1848 ai lui Bălcescu, a urmat ea, oare, căile preconizate de el? Și în ce măsură? Iată o întrebare pe care ne-am pus-o și în legătură cu Eminescu, iar răspunsul pe care l-am dat a trebuit să înceapă cu o negație. L-am studiat pe Nicolae Bălcescu la orele de literatură: *Istoria românilor sub Mihai-Voievod viteazul*, pagini din scrisorile sale – dar aceasta fusese Bălcescu în primul rând, un literat? Am știut că a scos o revistă, împreună cu savantul August Treboniu Laurian – *Magazin istoric pentru Dacia* –, și că a tipărit în ea texte cronicărești, el, abia ieșit din adolescență, îngrijind lucrări dificile, de mare specializare – dar asta a fost Bălcescu în chip deosebit, un precoce editor de texte? Am cunoscut că a redactat studii aprofundate de filozofia istoriei, sociologie și tehnică, presupunând o specializare științifică timpurie: *Mersul revoluției în istoria românilor*, *Starea socială a muncitorilor plugari în diferite timpuri*, *Puterea armată și arta militară la români*, *Question économique des Principautés danubiennes* – dar acesta a fost Bălcescu în primul rând, un erudit și un exeget, un savant al unor multiple domenii?

Vocația lui Bălcescu a fost de *om politic*. Nu de profet, ci de teoretician și practicant al politicii, de conducător de mase în spiritul democrației revoluționare, mergând foarte departe în gândirea lui social-economică, la nivelul celor mai avansați dintre gânditorii timpului său. Mai mult decât mulți dintre aceștia, lui Bălcescu i s-a oferit prilejul de a face dovada excepționalelor sale capacități de organizator politic vizionar, de diplomat (nu în sensul de

ambasador, ci de politician și tactician al relațiilor externe), de om al realităților economice și sociale, suplu și ferm, foarte concret în programul său, fără utopii, dar și fără scepticism, de organizator militar, strateg eminent, dublat de omul de curaj al acțiunilor imediate, propagandist iscusit, atent la pulsul evenimentelor zilnice și conducător de perspectivă largă. Istoricul, savantul, literatul, editorul de texte, gânditorul social și economistul au constituit ipostazele necesare sau coordonatele indispensabile personalității politice care a fost *omul de stat* Bălcescu. Aceste ipostaze sau coordonate derivau din preocupările și solicitările diverse ivite în acțiunea conducătorului activ, lucid, talentat, aflat mult timp în opoziție, deci organizând dispozitivul de forțe în vederea cuceririi puterii, apoi aflat la putere, apoi din nou în opoziție, continuând lupta pe planuri noi. În acest complex dinamic s-a definit esența personalității, a gândirii lui: conștiința națională, preocuparea statornică de a realiza unitatea patriei și a poporului, în primul rând prin slujirea ideii de națiune, a ființei naționale, de care să devină conștient întreg poporul.

Iată câteva dintre tezele acestui sistem de gândire, care constituia teoria practicii politice a lui Bălcescu: „Naționalitatea este sufletul unui popor“; „Naționalitatea este forma superioară a vieții raselor, ea supraviețuiește adesea independenței, și singură poate s-o recucerească; ea este legitimitatea popoarelor“; „Sfânt este dreptul fiecărei națiuni, oricât de mică ar fi ea“; „Unirea Principatelor, deocamdată“ – unitatea națională fiind „o chestie de viață și de putere atât înlăuntru, cât și în afară“; „Poporul, ca națiune, ne poate pune în stare a ne împlini misiunea în omenire“; „Niciodată o nație nu se poate mântui decât prin sine însăși“; „Voi să sfârșesc o scriere asupra lui Mihai V.V. Viteazul și să pui piatra de temelie a unității naționale“; „Fie ca aducerea-aminte a nenorocirilor și a luptelor eroice ale părinților noștri să poată reînălța demnitatea noastră națională! Fie ca noi să ne încredințăm că o nație care are un trecut așa de glorios, o nație pe care providența o păstrează în curs de optsprezece veacuri... nu poate fi ursită să piară acum, în al nouăsprezecelea veac, în veacul luminilor și al libertății. Această încredințare ne-ar da curajul ca să lucrăm la viitorul nostru național; această încredințare ne-ar mântui“; „Unirea de sentimente face naționalitatea; ...fără această unire, nu poate fi naționalitate, nu poate fi Românie“; „Orice nație, dar, precum orice individ, are o misie de împlinit în omenire, adică a concurge, după natura și geniul său propriu, la triumful științei asupra naturei, la perfecționarea înțelegerii și a sentimentului omenesc...“; „Noi trebuie să profesăm respectul naționalităților și egalitatea lor“; „Geografica poziție a Țării Românești îi impunea de la începutul său datoria de a-și apăra naționalitatea cu armele în mână“; „Patriotismul unui popor este mult mai puternic, decât orice mare geniu individual. Când inima lui va fi aprinsă de acea mare idee a regenerației naționale, și când va fi hotărât a o apăra cu sângele său, nici o putere din lume nu-l va putea birui. Datoria epocii noastre, a generației noastre, este a sădi această mare idee în inima oricărui român“; „Revoluția română de la 1848 n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără trecut și viitor, fără altă cauză decât voința întâmplătoare a unei minorități sau mișcarea generală europeană. Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției române. Cauza ei se pierde în negura veacului“; „Revoluția din iunie n-a fost inventată sau fabricată nici de mine, nici de dumneata, nici de Eliade, nici de vreun alt revoluționar. Ea nu-i decât dezvoltarea aceluși proces neîncetat și providențial, început în societatea noastră, ca în orice altă societate, de la începutul ei. Decurge mai ales direct din revoluția de la 1821“; „Revoluția viitoare nu se mai poate mărgini a voi ca românii să fie liberi, egali, proprietari de pământ și de capital și frați asociați la fapta unui progres comun. Ea nu se va mărgini a cere libertatea dinlăuntru, care este peste puțină de a se dobândi fără libertatea din afară, libertatea de sub domnirea streină, ci va cere unitatea și libertatea națională“; „Să lăsăm deocamdată de lături toate chestiile sociale și să ne apucăm de-a crea o nație“; revoluționarii din Țara Românească „n-au pierdut un minut din vedere solidaritatea ce-i leagă cu toate ramurile nației române“; „Marea idee a unității naționale era... un sentiment popular, în ochii poporului ea era ceea ce e astăzi un drept și o datorie,

singurul mijloc de a se mântui de sub stăpânirea streinilor, de a intra în întregimea drepturilor sale naționale și a le păstra nevătămate de băntuirea dușmanilor“; „Pentru mine, chestia naționalității o pui mai presus de libertate. Până când un popor nu va exista ca nație, n-are ce face cu libertatea. Libertatea se poate lesne redobândi, când se pierde, iar naționalitatea, nu!“; „Unitatea națională este chezașia libertății“.

Această lungă serie de extrase, dintr-un tezaur cu mult mai bogat, arată că problema națională era, pentru Bălcescu, axa gândirii sale politico-sociale, reperul său spiritual de bază. Ea definea structura filozofului și practicianului revoluționar, de esență pur politică, situându-l în categoria marilor conducători, istoria prilejuindu-i și un scurt răgaz pentru verificarea concretă a valențelor sale excepționale.

Cartea de față pornește de la această concepție asupra lui Bălcescu. Autorul ei, studiind foarte amănunțit omul și opera sa, căutându-i atestările în corespondență, în studii, în mărturiile despre el, imaginând în marginea documentelor și, mai ales, restituind, în pagini voite vii, ceea ce arhivele ne oferă drept sugestie de viață în filele lor uscate, a urmărit să obțină un Bălcescu *real*, cum îl impuneau evenimentele și cum l-au relevat actele proprii sau colaterale.

O evoluție importantă se definește în carte: adolescentul Bălcescu, cel care discută cu Dimitrie Filipescu, la începutul narațiunii, pornește de la impulsuri proprii, de la vocația acțiunii social-politice hrănite de lecturi și observări ale evenimentelor, ale realităților epocii. Este un discipol – plin de inițiative, de solicitări interioare generoase, îndrăznețe, dar un discipol. Se „citesc“, însă, limpede în el marile valențe de gândire, și Dimitrie Filipescu le intuiește, de aceea îi dă atâta atenție, și la conacul lui Ralet, și la București. Scenele sunt construite de autor, dar ele răspund bine și direct în tot ceea ce va fi mai târziu Bălcescu: în principal, omul care va gândi totul *politic*, în sensul preocupării pentru cetate, pentru popor, ca un om de stat. Nu întâmplător, titlul sub care a circulat cartea un timp a fost chiar acesta: *Omul de stat*. A gândi ca un „om de stat“ este o formulă care nu se acoperă cu a gândi politic sau social. „Omul de stat“ implică perspectiva politică, strategia care presupune, în cazul românilor, problema națională. Bălcescu ajunge numaidecât, chiar din preliminariile acțiunii lui Dimitrie Filipescu, la această problemă crucială, principală, a revoluției de la 1848, revoluție despre care s-a scris consecvent că a fost una predominant socială.

Cartea lui Viorel Știrbu demonstrează cu faptele istoriei, în transpunere literară, că revoluția, cel puțin în manifestarea ei din Țara Românească, a fost predominant națională – așa cum devenise, curând după declanșare, și cea a lui Tudor Vladimirescu, și cum a trebuit să fie, în condițiile date, și cea din Transilvania; că în Țările Române, în secolul XIX, o revoluție, chiar pornită de la determinări *sociale*, nu putea să nu se transforme numaidecât într-o mișcare cu caracter preponderent politic, implicând sfera politicii naționale. Restrângându-ne la mișcarea din Țara Românească, aflată în centrul cărții lui Viorel Știrbu, este evident că aglomerarea faptelor de ordin social este cea care face să sporească agitația, să se intensifice criza, să ajungă tensiunea internă la o treaptă dincolo de care nu se putea profila decât ieșirea maselor în stradă. Momentul era cel al unei crize acute în toată Europa, sistemul feudal își trăia pretutindeni agonia după izbucnirea marii Revoluții Franceze din anul 1789, ideile libertății *sociale* erau în ascensiune, și în toate țările aveau loc mișcări cu caracter revoluționar, îndreptățind formula, utilizată și de Bălcescu: „revoluția generală“. Dar anumite specificități apar inevitabil în unele țări, dictate inexorabil de caracterul situației politice. Două exemple devin concludente cu deosebire: al Italiei și al Poloniei. Nu întâmplător, Bălcescu a fost preocupat de raportări la revoluția italiană în pregătire și a întreținut relații cu mișcarea poloneză din emigrație (a frecventat mult timp biblioteca poloneză de la Paris și a menținut contacte directe cu Adam Jerzy Czartoryski, ministrul rus de Externe). Viorel Știrbu ne arată un Bălcescu foarte atent la graficul revoluției poloneze și ne descrie călătoria din Italia

(păstrând însă taina, care și astăzi dăinuie, despre tot ce a văzut și făcut el în peninsula, căci nu s-au descoperit încă documente exacte). Italia și Polonia erau și ele sub dominație străină, ca și Țara Românească, astfel că orice activitate revoluționară de natură *socială* se lovea din primul moment, și acolo, de puterea dominantă sau ocupantă, deci direcția socială era numaidecât dublată, dacă nu surclasată, de cea *politică*, iar aceasta nu putea fi decât din punctul de vedere al caracterului național: independență, suveranitate, constituirea statului, a națiunii, noua distribuire a puterii publice între categoriile (partidele) existente, sau între clasele ce se ridicau abia acum în arena politică.

O sugestie de mare importanță, declarată numai indirect în roman, dar implicită în toată partea privind călătoria lui Bălcescu la Paris, între 1846 și 1848 – și cu deosebire în martie 1848, după ce republica s-a reinstaurat în Franța, deci revoluția *socială* a dobândit puterea *politică* – e tocmai acțiunea lui Bălcescu de a-și asigura sprijinul unei revoluții triumfătoare, într-o țară în care *nu exista dominație străină*, pentru ca, după ce avea sprijinul ei, să folosească, să treacă în practică *experiența concretă a mișcării dintr-o țară aflată sub jug străin*. Aceasta era situația Italiei și Poloniei, ambele aflate sub stăpânire habsburgică – la fel ca Transilvania –, iar a doua, și sub stăpânire țaristă, la fel cu Țara Românească și Moldova. Declanșarea din sfera revoluției *sociale*, din Germania, îl preocupa mai puțin în martie-aprilie 1848, când venea grăbit spre țară, căci în țările germane situația revoluției era, în principal, diferită de cea din Țara Românească. În schimb, era preocupat de mișcarea poloneză și avea, împreună cu A. Golescu-Negru, consfătuiri cu conducătorii acesteia – cu Czartoryski a călătorit chiar în același tren –, stabilind păstrarea de contacte, ba chiar obținând promisiunea de sprijin armat. Problema sa era, deci, paralelă cu a acestora, și romanul subliniază asta, prin amplasarea dată acestui grup de preocupări ale eroului central. Tot indirect se sugerează o versiune, pe care o putem prea bine accepta ca un fapt literar: că în Moldova, mișcarea a eșuat pentru că abia în a doua ei fază s-a ajuns la conștiința unui program *național*, în vreme ce prima fusese dedicată revendicărilor cu caracter strict – sau, în cel mai bun caz, preponderent – social. Mișcarea „Frăției“ din Țara Românească, societate care întrunea obiectivele politice naționale, odată cu cele social-politice, dând pondere unora sau altora după cerințele momentului, „Frăția“ a putut triumfa – și romanul lui Viorel Știrbu atestă, prin descriție și prin toată plasarea lui Bălcescu în raport cu oamenii și evenimentele – în principal datorită preponderenței obiectivelor național-politice. Programul revoluționar adoptat pentru desfășurarea concretă și imediată a fost cel de la 1821, căruia i s-a adăugat problema țărănească, deosebit de scumpă lui Bălcescu. Însă programul de la 1821 evoluase rapid spre cunoscuta formulă: în Grecia este locul grecilor și în România, al românilor – care era una din sfera politicii naționale. Nu mai puțin, abordarea structurilor sociale din țară, prin Proclamația de la Islaz, și revendicările de natură economică sfârșeau în domeniul național – dacă nu începeau de la el – și atacau structurile de tot felul, impuse prin *Regulamentul Organic*, instrumentul legal al dominației țariste în Principate. Acest *Regulament*, promulgat – pe baza aprobării puterilor garante – în cele două Țări Române, în locul legiurilor turcești, era, firește, o legiuire superioară, în linia mari, statutului otoman care guvernase în perioada fanariotă. „Condica lui Caragea“ era un cod penal, o lege acționând în sfera vieții civile curente, ea nu afecta marile structuri social-politice, nici nu privea problema caracterului național. *Regulamentul Organic*, însă, avea sferă de aplicație tocmai în aceste domenii. Orice mișcare din cadrul social și politic devenea implicit mișcare națională, pentru că intra în conflict cu formele stabilite de paragrafele *Regulamentului*; ea trebuia să-și afirme legitimitatea prin opoziție cu acesta, ceea ce apropia și chiar egaliza, în anumite limite, revoluția din Țara Românească și cea din Transilvania. Gândind la mișcarea fraților transilvăneni, Bălcescu din roman pare a înțelege aproape, uneori, că acolo românii erau mai liberi decât în Țara Românească; în orice caz, așteptau ajutor de la regimentele lor. Ideea lui poate părea azi, când unele realități de epocă s-au pierdut din vedere, întrucâtva exaltată,

utopică. Dar sistemul său de judecăți era bun pentru vremea sa; el vedea că Habsburgii pierduseră terenul în Ungaria, unde se declanșase revoluția maghiară; în mod normal, aceasta trebuia să extindă asupra românilor drepturile naționale pe care le revendica pentru ea – și, în aceste împrejurări, forța militară a transilvănenilor devenea disponibilă pentru a sprijini ridicarea românilor din Principate. Unitatea era un deziderat național vechi, dar devenea, *în acel moment*, și o necesitate politică imediată, pentru însuși viitorul revoluției din cele două Principate. Desfășurarea evenimentelor a arătat că Bălcescu era cel ce avea dreptate și, alături de el, conducătorii revoluției române din Transilvania. Și aceasta, însă, avea să aibă soarta celei din Țara Românească, pentru că nu s-a putut stabili relația principial normală, indispensabilă, a revoluției lui Kossuth față de cea a lui Avram Iancu: legitimitatea celei dintâi nu a recunoscut legitimitatea celei de-a doua – și ambele aveau să devină prada lesnicioasă a armatelor represive –, transilvănenii, aflați sub dublă dominație, a Vienei și a Pestei, fiind înfrânți de armata țarului, în timp ce mișcarea din Țara Românească, aflată sub dominație țaristă, era înfrântă de armata otomană. Nici nu se putea mai semnificativă alianță între cele trei imperii, la răscrucea cărora se aflau cele trei Țări Române!

Prin urmare, rațiunile național-politice ale lui Bălcescu erau cât se poate de drepte și justificate, dar esențial este acum să subliniem cât de mare importanță dobânda mereu punctul de vedere național, care devine, în roman, obsesia aparentă a eroului central. Nu este o aducere din condei a autorului, ci un fapt impus de istorie și receptat de Bălcescu în toată amploarea și ponderea lui, fapt de care alții dintre bărbații politici ai momentului puteau fi, eventual, mai puțin conștienți, dar pentru el era esențialul, căci, încă din momentul 1840 și apoi din acela al constituirii „Frăției“, constanta caracterului său, dominantă personalității sale a fost aceea politică, și anume în perspectiva obiectivului național suprem, începând cu independența și sfârșind cu unitatea – sau invers. Această caracteristică devine esențială în roman, pentru că toată istoria românilor ne arată că aceasta a fost și pentru că îndeosebi secolul XIX a demonstrat cu prisosință: începutul secolului i-a adus în Oltenia pe „nemții cu coadă“, în cadrul conflictului dintre imperiul habsburgic și cel otoman; în Moldova, trupele țariste au intrat în timpul războiului ruso-turc din 1806-1812, sfârșit rău pentru otomani, dar pe socoteala Moldovei; au avut loc alte încălcări ale teritoriului nostru de către armatele celor două imperii, până la răscoala lui Tudor, primul act mare de autoritate a românilor, pentru independența lor; a avut loc noul război, sfârșit cu pacea de la Adrianopol, din 1829, când Principatele au trecut sub dominație rusă; apoi Războiul Crimeii, cu tratatul de la Paris; apoi războiul de la 1877. Evenimentele noastre politice esențiale s-au orânduit prin încercările românilor de a valorifica situațiile de impunere a caracterului național românesc: mișcarea lui Tudor; crearea unei armate de apărare; crearea unei economii autonome față de cea turcească; intrarea în circuitul comercial european; încercarea de independență și unitate de la 1848 – înfrântă; încercarea de unitate din 1856-1859, reușită, dar sub tutelă străină; lichidarea tutelei străine, impunerea independenței și suveranității în 1877-1878; începuturile unei industrii, ale unei activități economice normale etc.

Momentul 1848, cu Bălcescu în centrul său, a fost unul dintre pivoții centrali ai acestei politici, dovedindu-și forța de realizare, căci *revoluția a triumfat*, cu toată prezența la București a autorității țariste, cu toată prezența la frontiera sudică a trupelor otomane, iar la cea nordică a trupelor imperiale habsburgice, toate pregătite mereu de intervenție, iar adesea intervenind concret, violent.

Triumful de trei luni al revoluției în Țara Românească valida brusc tot programul ei și, din ceea ce fusese explozia socială, se ridicau vizibil în lumină obiectivele naționale și cele politice. Dar ce se întâmplă tot atât de brusc, ba chiar a doua zi după declanșarea revoluției și la București? Bibescu semnase, din prima zi, noua Constituție, cea de la Islaz. Romanul dă extensie justificată problemei, pentru a se înțelege exact momentul când revoluția a devenit,

din socială, politică și națională. Sanționând Constituția, domnitorul, împuternicit al puterii dominante, recunoștea sau atesta că mișcarea nu era națională, nici politică, de vreme ce el însuși o susținea, o promulga; semnătura lui Bibescu pe Constituție implica înțelegerea că aceasta deriva din *Regulamentul Organic*, că nu era împotriva lui, ci un fel de legiuire internă, reușită de o partidă împotriva altei partide tot interne – că era, deci, o acțiune *socială*. De aceea, revoluționarii s-au ferit, în prima perioadă, de explozii armate – dar au cultivat armata și s-au preocupat să-și creeze propria oștire; n-au declarat oficial căderea *Regulamentului* – abia în ultimele zile au ars legiuirea care institua dependența națională de alt stat; au încercat să trimită ambasade la Constantinopol și la Focșani, unde se afla delegatul turc, de fapt căutându-se o relație cu consulul rus; au tratat cu pașa de la Vidin; au încercat, prin Lamartine, să acrediteze ideea că schimbarea din Țara Românească era o chestiune care nu afecta tratatele internaționale; același lucru l-au încercat față de Curtea de la Viena.

Paralel, acțiuni mari se desfășurau pentru crearea bazei de reacție în interior. Putem să judecăm azi, de la un secol și un sfert distanță, că întârzierea reformei agrare nu era o simplă tergiversare sau neglijență, ci o tactică pentru a strânge în jurul forței revoluționare cât mai multe dintre disponibilitățile social-politice, care puteau acredita sau atesta relațiile externe, care erau principale și se refereau la recunoașterea națiunii, a statului, în concertul european. Prezența lui Bibescu era, deci, absolut necesară, pentru a i se crea mișcării alte aparențe, pentru a se întârzia cât mai mult reacția externă – a oricăruia dintre garanți. Însă Bibescu a fugit, deconspirând totul, deci brusc au ieșit la iveală caracterul politic și obiectivul național al mișcării – de fapt, a apărut *revoluția* unde, până atunci, conducătorii ei se luptaseră să lase a se înțelege doar o mișcare în interiorul administrației, un conflict de partide sau de generații. Tot atât de brusc, de fapt concomitent, consulul rus a părăsit ostentativ capitala și a plecat în teritoriu, unde situația politică și problema națională nu erau în cauză – s-a dus la Focșani. Această plecare, atât de grav privită în roman, era într-adevăr așa cum spune cartea, ea certifica direcția națională a mișcării și-i declara caracterul de revoluție politică, nu de simplu conflict social intern (și acesta reprobabil din punctul de vedere al *Regulamentului Organic*, dar neavând ponderea unei acțiuni vizând independența). Din acest moment, adică de la 12 iunie 1848, Țara Românească era pasibilă de invazie din trei părți, iar regimul politic instituit era declarat, de fapt, „în afara legii“, adică în afara tratatelor internaționale recunoscute de celelalte puteri.

În aceste condiții au guvernat reprezentanții revoluționari timp de trei luni, începând cu a doua zi de după promulgarea noii Constituții. Fără cunoașterea foarte exactă a acestei situații, nu vom putea înțelege lunga serie de manevre tactice ale nucleului revoluționar, încercările de a schimba oamenii, dar de a păstra caracterul mișcării, străduința de a-i câștiga Europei adeviziunea (Franța, chiar republicană, se angajase să respecte tratatele recunoscute de monarhia predecesoare), de a tempera și amâna intervenția turcească de dincolo de Dunăre, cea mai iminentă.

S-a vorbit mult – și romanul lui Camil Petrescu, *Un om între oameni*, a explicat pe larg – despre cum o partidă a revoluției a „trădat“, abandonând idealurile prime ale mișcării; cum a încercat Eliade să escamoteze, chiar prin lectura Proclamației de la Islaz, punctul privind problema țărănească. Romanul de față argumentează în alt chip problema și o subsumează necesităților politice ale statului, ale națiunii. Acum, la atâta vreme trecută, apreciem faptele cu ochii distanței în timp și dorim ca unele dintre ele să se fi desfășurat altfel. Și marii bărbați de atunci doreau să fi decurs în alt chip lucrurile, însă realitățile erau necruțătoare. Mișcarea se declanșase la începutul verii, moment excelent pentru invazia străină. Deplasările de trupe aveau loc, în epocă, de prin aprilie până în septembrie – și invazia turcă s-a produs în ultimul moment, când ea mai putea avea loc; dacă armata turcă intra prin octombrie sau noiembrie, începeau ploile, se dosea recolta, drumurile deveneau impracticabile, și orice război de

gherilă (război popular) putea distruge o mare armată regulată. Acest lucru îl știau și revoluționarii, și reprezentanții puterilor dominante. Declararea imediată a împrumutării (cu sau fără de răscumpărare) ar fi produs tulburări pe tot întinsul țării, ar fi compromis strângerea recoltei, de care avea nevoie nu numai populația, ci și armata țării; vor fi existat apoi contracte internaționale, de care nu se putea face abstracție. Atari „nereguli“ ar fi fost tot atâtea motive de intervenție imediată a imperialilor, însă necesitatea maximă a revoluției, condiția dăinuirii ei, era ca trupe străine să nu intre în țară, după ce plecarea protestatară a consulului rus a scos revoluția în afara tratatelor internaționale existente și recunoscute.

Iată o interpretare pe care o carte de literatură își poate permite s-o acorde faptelor – și o socotim absolut veridică, în spiritul epocii. Revoluționarii trebuiau mai întâi să constituie ideea de națiune, s-o insuflă populației, să constituie, pe cât se putea, națiunea însăși, așa cum afirma Bălcescu în lunga serie de citate pe care am dat-o. De aceea el a înființat acel corp de propagandiști, de aceea a dat atât de mare atenție organizării unei administrații la nivelul județelor, împuternicind-o și în direcția militară, a desfășurat acțiunea întăririi armatei revoluției, alături de cea existentă, pe care a menținut-o – dar și-a pus acut problema ei –, căci pregătea țara de război popular, ca să apere revoluția și, în acest război, toate forțele trebuiau captate, împotriva principalului dușman, care era cel extern, cel care periclita independența, unitatea națională. Tot de aceea au avut loc mutații substanțiale în corpul conducător.

O anume interpretare a faptelor, larg demonstrată prin comentariu – și prin acela literar, al piesei *Bălcescu*, al romanului *Un om între oameni*, în alte lucrări dedicate momentului 1848 – au făcut din Bălcescu un fel de pasionat îndărătnic, în termeni curenți elevați, un intransigent revoluționar; prin raport cu această consecvență absolută atribuită lui Bălcescu, mai-toți ceilalți apăreau drept niște cunctatori, indeciși, gata de abandon, adică de trădare, de trecere alături de adversarii revoluției. Iar semnul suprem al trădării, sau numai al lașității, era o prezumată excludere treptată a lui Bălcescu de la conducere, către periferia mișcării, pentru lichidarea eficienței lui.

Faptele reale nu confirmă această variantă, și romanul lui Viorel Știrbu dă loc larg unei expunerii care – implicând și relațiile contradictorii din sânul nucleului revoluționar, neînțelegerile dintre conducătorii mișcării¹, de fapt inegalitatea inerentă de gândire în domeniul filozofiei sociale, al politicii – pune, însă, într-o lumină adevărată poziția lui Bălcescu în revoluție, în raport cu stadiile succesive ale organizării puterii politice. Cititorul află detaliile acestea în materia romanului, și nu le vom expune aici sintetic, decât subliniind faptul că Bălcescu este uneori nemulțumit el însuși, de a nu fi dat suficientă atenție unora dintre funcțiile-cheie, lăsându-le pe seama altora, mai puțin abili decât el. Atari situații au fost mereu implicite oricărei stări de instabilitate, când avea loc nu neapărat o rivalitate între oameni, ci, mai curând – cum a fost cazul și la 1848 –, căutarea febrilă a unor formule mai bune de guvernare, încercarea valorificării capacităților de acțiune, *când se aflau angajați în exercitarea puterii* oameni verificați până atunci *numai în acțiuni de opoziție*. Lucrurile s-au dovedit mereu a nu fi lesnicioase. Ele nu aveau cum fi netede nici la 1848. În Țara Românească, însă, dincolo de toate, de oscilațiile inerente și unor oameni, și unor momente de neîntrerupt flux și reflux tactic revoluționar, Bălcescu nu a fost un conducător „lucrat“ de adversarii săi mascați în compari, ci a avut mereu un rol central. El nu a fost o victimă, ci un conducător mai puțin ambițios în a avea funcții de conducere efectivă în prima parte (și

---

¹ Romanul lui Viorel Știrbu, început cu mulți ani în urmă, a fost citit în editură și de consilierul extern, în 1973 și la jumătatea anului 1975; ulterior, a apărut, în 1975, lucrarea lui G. Zane, *N. Bălcescu. Opera, Omul. Epoca* (editura Eminescu), care discută teoretic ceea ce romanul expune în scene de viață, reconstituite pe baza documentelor și cu ajutorul fanteziei. Subliniem convergența de concluzii între cele două cărți elaborate paralel, așadar originalitatea și exactitatea de viziuni istorice ale romanului, realizate de prozator, pornind autonom de la fapte și documente, ca și valoroasa exegeză a lui G. Zane.

reproșându-și această slăbiciune, căci îi lăsase în locul său pe unii mai puțin capabili), dar mereu cu eficiență efectivă, dacă nu vizibilă, publică. Nucleul „Frăției“ de la 1843 funcționa, și-l vedem în roman la lucru intens, tot timpul. Plecarea la Paris a lui Bălcescu – atât ca să evite vreo nouă dezlănțuire a aparatului represiv, după apariția, în *Magazin istoric pentru Dacia*, a studiului *Starea socială a muncitorilor plugari*, cât și ca să înlăture divergențele apărute în grupul revoluționar din capitala Franței – a dovedit și un conducător cu rol de negociator, nu doar un șef abstract, un teoretician de birou. La Paris, a revenit când s-a declanșat acțiunea republicană și, la 20 martie, i-a convocat pe toți românii revoluționari aflați acolo, trasându-le sarcina întoarcerii în țară, pentru începerea acțiunii revoluționare. În primul guvern revoluționar, a fost ministru de Externe, păstrător al Marelui Sigiliu al Statului, ceea ce, în termenii epocii, însemna „cancelarul Statului“, adică adevăratul prim-ministru, al doilea după domnitor ca eficiență, deținând și funcția primă de relații exterioare, și simbolul maxim al puterii interne. În principiu, după lege, în clipa fugii lui Bibescu, șef real al statului era Bălcescu! Un om cu acest rol în momentul declanșării revoluției nu putea fi ulterior diminuat, decât dacă el abandona sau dacă era îndepărtat prin lovitură de stat. N-au avut loc nici una, nici alta, deci Bălcescu a rămas în cadrul nucleului revoluționar, cu atribuții principiale din aceeași sferă. Lucrul s-a vădit când, schimbându-se portofoliile succesiv, Bălcescu, împreună cu A. Goleșcu-Negru (remarcat și înainte în cadrul „Frăției“, venit în țară odată cu Bălcescu, după ședința de la Paris din 20 martie) și cu cei doi oameni cu rol de al doilea plan mai înainte, dar înălțați de momentul revoluționar, și oricum știuți ca elemente de acțiune și de gândire radicală și politică, dar și socială – de C.A. Rosetti și I.C. Brătianu este vorba –, când acești patru bărbați, deci, au ocupat un loc aparent fără eficiență directă, ca „miniștri de stat“, având într-o parte și într-alta a lor guvernul și cabinetul de miniștri, ca organisme distincte ale puterii.

Discuțiile interne cu grupul de componenți ai acestor funcții ale puterii politice nu le avem, ele nu s-au păstrat, și Camil Petrescu a putut avea impresia că Bălcescu și Arăpila au fost, practic, puși în minoritate, excluși de la practicarea puterii. Avem temeuri să socotim altfel, odată cu autorul romanului, și să înțelegem că nucleul „miniștrilor de stat“ era un fel de putere executivă superioară a revoluției, cu influență directă, ideologică și practică, asupra celorlalte două organisme, care aveau răspunderea eficienței de fiecare moment. Strategia și tactica erau elaborate de acest nucleu, în colaborare cu guvernul, și tot el veghea la aplicarea lor, în colaborare cu cabinetul de miniștri. Un rol oarecum echivalent, dar în alte limite, avea numai Eliade, prezent atât în guvern, cât și în cabinetul de miniștri – nu, însă, și în nucleul „miniștrilor de stat“.

O atare poziție a lui Bălcescu ne explică de ce tocmai el – fostul ministru de Externe din clipa triumfului revoluției – a plecat la Focșani, ca să trateze cu consulul rus (sub aparența tratării cu un delegat turc, venit chiar atunci acolo, sau poate tocmai ca să împiedice înțelegerea dintre cei doi împuterniciți ai puterilor ostile revoluției), și tot el a plecat și în delegație la Constantinopol, ca să trateze cu Sultanul, adică să încerce reglarea raporturilor externe ale revoluției – după cum, în final, tot el avea să meargă să trateze, totuși, cu împuternicitul Înaltei Porți, chiar atunci când nu se mai putea trata, ci doar să se ia arma în mână, adică în momentul invaziei. Oricare au fost fluctuațiile poziției lui Bălcescu în grupul revoluționar – asupra cărora nu avem date chiar zilnice –, sensul general al traiectoriei lui în acest nucleu a fost cel schițat mai sus, oglindit sugestiv în romanul lui Viorel Știrbu. Îndrăzneala acestei viziuni e clară, dar faptele o sprijină și, de asemenea, sensul unor comentarii de specialitate. Încă mai puternic pledează pentru această interpretare suita de fapte ulterioare represiunii, când Bălcescu apărea tot mai evident ca sufletul emigrației, recunoscut ca atare de adversari, care nu-i permiteau întoarcerea în țară. Despre aceasta va face probă al doilea volum al romanului.

În acest context se plasează, de exemplu, și crearea ziarului *Poporul suveran*, organ mai revoluționar și pus mai direct decât *Pruncul român* sub influența lui Bălcescu care a luat chiar, la un moment decisiv (în august 1848), conducerea nemijlocită a publicației. Lozincile revoluției apăreau acolo direct, de asemenea marile ei dezbateri, în forme angajând mai eficient politica, sau exprimând nucleul de guvernământ. Ar fi revelatorie o analiză metodică, prin comparație, a celor două gazete; romanul sugerează, cu fidelitate față de adevăr, statutul fiecăreia, în raport cu ancorarea uneia la direcția de gândire în principal a lui C.A. Rosetti și a celeilalte la cea a lui Nicolae Bălcescu. Viorel Știrbu s-a condus, de fapt, după exemple clasice ale revoluțiilor din varii țări, urmărind care putea fi, la 1848 și în Țara Românească, destinul unor ziare, prin corelare cu mersul evenimentelor, cu influența diferitelor direcții de gândire în revoluție. De aici a trecut la viziuni mai largi, sau invers, de la acestea a ajuns la clarificarea locului pe care-l puteau avea ziarele în acea țesătură de fapte, în acel puls continuu al evenimentelor, în bursa zilnică a oamenilor de acțiune, țesătură sau bursă neconsemnate concret nicăieri, dar constatabile în rezultate – și nu imediat, uneori, ci după trecere de timp. Romanul *Marele Sigiliu* este evocator și pentru această permanentă fluctuație sau oscilație a seismului revoluționar, ale cărui diagrame se pierd după ani, dar care, atunci când aveau loc faptele, era fundamentală. Prozatorul ne arată „pe viu“ cum creștea cota politică a unui om într-o zi, ca să scadă în alta, cum au urcat violent Brătianu și Rosetti, prin acțiuni de mase – și ale căror mase –, cum Eliade a navigat între direcții, urmărind nu împăcarea lașă, cum s-a înțeles adesea, ci coagularea unor tendințe prea personalitare, prea ambițioase ori nu îndestul de realiste uneori. Pe lângă relevarea rolului avut de Bălcescu – acesta în principal –, romanul îi restituie activ istoriei rolul jucat de Eliade, unul de maximă importanță, oricare au fost interpretările ulterioare date acestei serii de fapte. Într-un fel, romanul arată cu obiectivitate rațiunile tuturor marilor bărbați de la 1848, neponegrindu-l pe nici unul, arătând – poate nu îndestul în fiecare caz – felul în care toți, deși în măsuri diferite, au fost călăuziți de steaua cardinală a apărării revoluției, de salvarea patriei, a națiunii. Nici nu s-ar putea lămuri altfel evoluția lor ulterioară – a celor care au trăit și desfășurat activități politice – de creatori ai României moderne. Inaugurarea acestui drum s-a făcut la 1848.

Acest puls diferit al momentelor revoluției și al reprezentanților ei are importanța sa primordială în crearea *romanului*, care să fie și cronică, dar și literatură; are, deci, rol în realizarea tensiunii epice, în sprijinirea episoadelor-pivot, în definirea personajelor, care apar drept eroi de roman, care nu rămân doar contururi pe un ecran istoric larg, nici nu se transformă, simplificator, în eroi romantici, victime și persecutori sau profitori, după ritualul literaturii romantice. Abilitățile politice, fluxul diferit al istoriei apar în carte ca tot atâtea diferite planuri ale epicii, explicând însăși psihologia personalităților, care devin personaje de roman, nu rămân doar eroi ai istoriei.

De aceea, cartea lui Viorel Știrbu dă o mare amploare tocmai acestui univers de probleme, care se leagă, pe de-o parte, de locul și rolul națiunii române în context european, pe de altă parte, de puterea populară instaurată prin revoluție și preocupată să constituie conștiința națională și națiunea, și, în sfârșit, de ideea unității naționale a românilor. Toate acestea în principal prin Bălcescu, dar nu numai prin el. În orice caz, prin lungile dezbateri dintre el și Dimitrie Filipescu, Arăpila, Ion Ghica, pe urmă prin cele din cadrul guvernelor revoluționare, toată această problematică *națională*, care ocupă primul loc al desfășurării epice, fiind larg expusă și demonstrată. Actualitatea ei se află în afara oricărei discuții și este evident că autorul a pornit de la constanta geografic-politică a plasării românilor în această parte a lumii, pentru a analiza comportarea din fiecă clipă a reprezentanților revoluției, a direcțiilor din interiorul acesteia.

Una dintre laturile originale ale cărții e dată, așadar, de marea mobilitate și suplețe a autorului de a privi desfășurarea evenimentelor, de a schimba perspectiva, tensiunea, după raporturile

care se vor fi creat între diferitele grupări și direcții din nucleul revoluționar de conducere. În romanul *Un om între oameni*, eroii centrali erau construiți ca niște profiluri date, fiecare cu câte o emblemă de tip clasicizant definindu-le structura personalității: vizionarul, ezitantul, radicalul, ipocritul, militantul opac, venalul etc. Îi recunoaștem în această nomenclatură pe Bălcescu, Eliade, Arăpila, Mitropolitul Neofit, Odobescu etc. Însă un grup de oameni *politici*, cum erau cei mai mulți de la 1848, care izbutiseră să instaureze un regim revoluționar și să-l păstreze trei luni, nu puteau fi, în realitate, niște „scheme caracterologice” – ei sunt niște oameni complecși, cu comportament variat, în funcție de evenimente.

Tocmai pentru că momentul a fost zugrăvit în trecut ca o dramă a unui om, s-a pierdut din vedere intensă viață *politică*, având în centru păstrarea ideii de națiune care să se constituie în jurul ideilor de revoluție, unitate, libertate și democrație (tocmai de aceea îi spunea Eliade lui Bălcescu, la modul ironic-admirativ, „Alteța democrată” – pentru că el pornea totul de la suveranitatea națiunii unite). Acestea ocupă locul central – normal – în cartea de față, exprimând în chipul cel mai clar tradiția democrației actuale, preocupările de unitate națională, libertate, suveranitate. Afirmarea lor pe plan european era extrem de dificilă atunci, când Principatele Române nu erau unite, când Transilvania se afla sub altă stăpânire, și chiar Moldova și Țara Românească se aflau sub dominație străină, cu forțe de ocupație în cele două Principate, cu potențial economic scăzut și cu putere militară neînsemnată.

De aici suplețea personajului Bălcescu, care nu mai apare ca un profet adesea neînțeles, un violent, ci ca un om politic și un conducător luminat, nu doar ca un „revoluționar de profesie”, din speța proletarului eminescian. Romanul lui Viorel Știrbu este incomparabil mai nuanțat, ni-l arată pe Bălcescu nu doar ca un fel de opozant permanent și îndărătnic, ci ca un om politic dibaci, valorificând cu grijă fiecare moment al fluxului sau refluxului revoluționar și coordonându-l cu tensiunea externă în creștere sau scădere: de aici logica romanului, urmărirea judicioasă a felului cum o direcție sau alta a revoluției se afirmă sau eșua, uneori în decurs de câteva ceasuri, impunând un om sau coborând un altul, scoțându-l temporar sau pe durată din competiție, uneori din circulație. Bălcescu rămâne permanent în nucleul organizator; revoluția îi mână în locuri prime pe Brătianu și Rosetti, îi retrage pe unii dintre Golești, potențează poziția lui Eliade, îl urcă pe mitropolit și apoi îl face să aibă inițiative, să cadă; îi dă proporții lui Ioan Odobescu și-l elimină apoi, printr-o eroare a lui și printr-o iscusită manevră a celorlalți, exploatând ambiția acestui militar oscilant. Atmosfera în continuă mișcare e prinsă bine de autor, care arată cu exactitate cum s-a desfășurat cea dintâi revoluție social-națională din istoria românilor și o prezintă în dimensiunea ei politică superioară, expresie a unui moment crucial și creatoare a unei tradiții fundamentale.

Fără patetisme, dar cu patos revoluționar; fără exagerări, dar exaltând spiritul național, în limitele veridicității istorice; scrisă simplu și fără artificiozități de compoziție, dar cu o structură întemeiată pe fapte autentice; lăsând personajele să comenteze ele însele, autorul intervenind clarificator; fără prejudecăți și dorințe de înfrumusețare, dar cu dragoste și pasiune pentru momentul 1848 și oamenii lui – romanul *Marele Sigiliu* este o contribuție de valoare la ceea ce numim pe drept „epopeea națională”, plin de noutate în concepție, conform adevărului, cu spirit critic, original și îndrăzneț.

Cititorii au în față o carte plină de *noutăți moderne* și de o mare actualitate – pe care autorul și editura se încumetă să le afirme drept adevărurile unui moment intrat de mult în tradiție, adevăruri care se cereau revelate, în spiritul unei gândiri întemeiate pe adevăr, în spiritul călăuzitor al istoriei noastre naționale. Nici autorul, nici editura nu cred că s-a epuizat materia evocatoare a marelui moment pașoptist, prin această carte. Dar au, deopotrivă, convingerea că drumul adevărului despre 1848 acesta este.